Zaman Pazar 12 Ekim 2008, s. 6

Zübeyde Hanım'ın vasiyeti yerine getirildi mi?

Mustafa **Armağan**

Zübeyde Hanım tam Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir'den ayrıldığı günün akşamı vefat etti. Oğluna ertesi günü Eskişehir'de verildi ölüm haberi. İzmit'te hayatî önemde bir basın toplantısı olduğundan cenaze törenine gidemedi.

Zübeyde Hanım üzerine neden bilimsel bir çalışma yapılmaz? Yoksa bilmediğimiz bir sakıncası mı var? Bilimselinden geçtik, İpek Çalışlar'ın "Latife Hanım"ı gibi popüler bir esere de razıyız. Lakin yok, yok. Bu yüzdendir ki, sarı saçlı küçük Mustafa'nın kargaları kovalamasından ya da annesiyle babasının mahalle mektebine mi yoksa Şemsi Efendi mektebine mi gitsin kavgasından bir adım ileriye gidemiyoruz.

Mesela Zübeyde Hanım'ın babasının 'Molla Feyzullah", kendisinin de dindarlığı kastedilerek "Molla Zübeyde' diye anıldığını bilmeyiz. Neden? Yazmazlar da ondan.

Ya onu Ankara'da görmüş olan Halide Edib'in yazdıklarına ne demeli? Türkün Ateşle İmtihanı" adlı kitabına göre hasta yatağında yatan Zübeyde Hanım Anadolu'nun kurtarılmasıyla ilgilenmiyor, oğlunun Selanik'i kurtarmasını istiyordu.

Bir de vasiyetnamesi vardır Zübeyde Hanım'ın ki, neden üzerinde durulmadığını anlamak kolay değildir.

Mustafa Kemal Paşa Ankara'daki yoğun mesaisi arasında annesiyle eniştesi Mecdi Bey vasıtasıyla haberleşiyor, yine anne tarafından akrabası olan Dışişleri Bakanlığı Levazım Müdürü Cemal (Bolayır) Bey eliyle ona mektup ve para gönderiyordu.

Cemal Bey İstanbul'a bir gelişinde Zübeyde Hanım kendisini iyi hissetmediğini söyleyerek vasiyetini yazdırmak ister. Yakın komşulardan üç şahit çağrılır ve vefatından yaklaşık 11 ay önce vasiyetname yazılır. Zübeyde Hanım kâğıda önce mührünü basar, sonra da baş parmağını.

16 maddelik vasiyetnamenin metni epeyce uzun. Dileyen tam metnini kişisel sitemden okuyabilir (www.mustafaarmagan.com.tr). "Ben Zübeyde, mevcut mallarımın üçte birini ayırarak aşağıdaki gibi sarf ve vakfedilmesini vasiyet eylerim" diye başlayan vasiyetnameyi özetliyorum sizin için:

1. Ölünce yıkanıp kefenlenme ve kabir yaptırılma işiyle dedegân (bununla Mevlevi dervişlerinin kastedildiğini Şemseddin Sami yazıyor) ve tehlilhân (cenazelerde yüksek sesle "La ilahe illallah" diyen) efendilerle beraber kabrine götürülmek istiyor. Defnedildiğinin üçüncü günü akşamı hafızlar, hocalar, akraba ve ahbapların akşam yemeğine davet edilerek yemekten sonra Kur'an-ı Kerim'den cüzler okunması ve duanın ardından hafız ve hocalara para dağıtılması için 450 lira kâğıt para bırakıyor.

2. Beşiktaş'taki Yahya Efendi'nin yakınına defnedilmek istiyor.

3. Yahudi iken Müslüman olan Hayriye Hanım'a, onun ölümü halinde oğluna 10 lira verilecektir.

4. Daima akmak üzere şehrin münasip bir yerinde bir çeşme yaptırılıp suyu akıtılmak ve ara sıra tamirine sarf olunmak üzere 475 lira tahsis edilecektir.

5. Her cuma günü namazdan bir saat önce başlayarak ezan okununcaya kadar uygun bir camide cemaate iki cüz Kur'an tilavet ettirilerek okuyanlara nemasından verilmek üzere 490 lirayı bırakıyor ve ekliyor: 4. maddenin hükümleri için şer'i mahkemelerde vakfiyenin tescil ettirilmesi.

6. Oruç, namaz ve günahlar için ve Kurban Bayramı'nın ilk günü 5 adet kurban kesilmek ve eti talebeye yedirilmek ve Kur'an hatmettirilmek üzere bir defaya mahsus olarak Çocuk Esirgeme Kurumu'na (Dârü'l-Eytâm'a) 200 lira bağışlanacaktır.

7. Paramı Selanik Başşehbenderi Kâmil Beyefendi'ye teslim ettim. Osmanlı Bankası'nda muhafaza edecektir. Kâmil ve Cemal beyler burada saydıklarımın yerine harcandığını belgelendirerek oğlum Mustafa Kemal Paşa'ya hesap vereceklerdir.

Bir cenazenin bütün dinî muamele ve geleneklerin ayrıntılı olarak zikredildiği bu metnin en fazla dikkatime batan tarafı, Zübeyde Hanım'ın Kanuni'nin süt kardeşi Yahya Efendi'nin yanına gömülmek istemesidir. Tabii sadaka-i cariye olarak çeşme yaptırılması ve çeşme için vakıf kurulması istekleri de çok önemli. Bir başka nokta ise kazaya kalmış oruç ve namazları için kurban kestirmek istemesi. Tabii bu işlerin takibi işini sevgili oğluna emanet etmesi ise bambaşka güzellikte bir mesaj içeriyor.

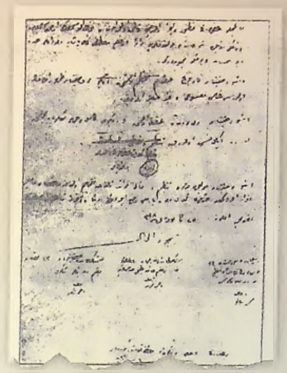

Zübeyde Hanım'ın vasiyetnamesinin aslı bu. Fakat ne çeşmesi yapıldı, ne de ölüm yıldönümlerinde hafızlar Kur'an okuyor."

İyi güzel de, nasıl öldü Zübeyde Hanım?

Tam Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir'den ayrıldığı günün akşamı vefat etti. Oğluna ertesi günü Eskişehir'de verildi ölüm haberi. İzmit'te hayatî önemde bir basın toplantısı olduğundan cenaze törenine gidemedi. Başyaveri Salih Bozok'a çektiği telgrafta, "Merhumenin münasip bir tarzda merâsim-i tedfiniyesini (defin törenini) ifa ettiriniz" diyordu.

Zübeyde Hanım 14 Ocak 1923'te vefat etmiş, ölüm haberi Mustafa Kemal'e 15'inde verilmişti. İzmit mülakatının ardından Ocak'ın 27'sinde geldi İzmir'e ve sevgili annesinin kabrini ziyaret etti. Orada etkileyici bir konuşma yaptığını biliyoruz.

Peki cenazenin defin işini kim oganize etmişti? Bu kişi, müstakbel kayınvalidesi Zübeyde Hanım'ı evinde ağırlayan Latife Hanım'dan başkası değildi. Fakat işin ilginç tarafı, Latife Hanım o sırada henüz evli değildi. Çalışlar'ın kitabında herhangi bir kaynak göstermeden şunlar yazılmış: "Latife mezarlıkta yüzlerce gümüş mecidiye sadaka dağıtmış, ilk gece İzmir'in tanınmış hafızlarından 33 kişi çağırarak sabaha kadar hatim duası indirtmiş, üç gün üst üste dua, kırkında da mevlit okutmuştu. Ayrıca 52. gece de fakirlere aşure dağıtılıp, hatimler indirilmişti."

Tabii şunları da okuyoruz aynı kitaptan: "Mustafa Kemal annesinin cenaze töreni için İzmir'e gelmedi... 16'sında İzmit'te İstanbul basınıyla buluştu. 20-24 Ocak'ta ise Bursa'daydı. Şerefine Madam Brotte'un otelinde düzenlenen büyük akşam yemeği bir evlilik partisine dönüşmüştü."

Ya Zübeyde Hanım'ın Karşıyaka'da bulunan mezarını kimi yaptırmıştı dersiniz? Kimisi Kâzım Karabekir yaptırdı diyor, kimisi de Latife Hanım. Ancak bu ilk mezarın bugünküyle hiçbir alakası yok. Bugün tek bir kaya parçasından ibaret olan mezar taşı, 1940 yılında yaptırılmış. İlkinin eski yazılı kitabesinde "TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin valide-i muhteremeleri Zübeyde Hanım'ın Ruhuna el-Fâtiha" yazılıydı. Yerine konulan o kaya parçasının üzerinde "Atatürk'ün Anası Zübeyde Burada Gömülüdür. Ölümü 1923" yazmaktaydı. Şimdilerde bu yazı da kayanın üzerinden kaldırılmış ve yerine Zübeyde Hanım'ın bir kabartma büstü konulmuştur; yazıyı başka bir mermer levhada okuyoruz.

Kim mi böyle istedi? İsterseniz ben anlatmayayım da, siz Hasan Rıza Soyak'ın anılarından okuyun.

Bir vasiyet var ortada, bir de mezar. Uyulup uyulmadığına karar vermek size kalmış. **m.armagan@zaman.com.tr**

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ